

УДК 159.928

ПЕРЕТЯТЬКО Лариса Георгіївна,
*доцент кафедри психології Полтавської національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка,
кандидат психологічних наук, доцент;*

ТЕСЛЕНКО Марина Миколаївна,
*доцент кафедри психології Полтавської національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ПСИХОЛОГО-БІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО ПОКЛИКАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний напрямок розвитку нашої країни вимагає нових висококваліфікованих суб'єктів професійної діяльності у всіх сферах, оскільки в умовах ринкових відносин, виробництво орієнтується на поповнення молодими і перспективними спеціалістами, здатними кваліфіковано і оперативно вирішувати професійні задачі. Сьогодні суттєво підвищується актуальність проблеми професійної компетентності особистості, яка безпосередньо детермінується знаходження людиною свого професійного покликання і баченням особистістю власних життєвих та професійних перспектив.

Теоретичний аналіз вітчизняних досліджень з проблеми професійного самовизначення дозволив виділити наступні напрямки,

© Л. Перетяцько, М. Тесленко, 2017

за якими на сучасному етапі розвитку психологічної науки проводиться вивчення даного феномену: вивчення концептуальних засад професійного самовизначення людини (К.М. Гуревич, В.Ф. Моргун, В.П. Парамзин, Б.О. Федоришин та ін.); вивчення вікових закономірностей формування особистостей (В.В. Рибалка, Т.В. Снегірьова, П.О. Шавір та ін.); вивчення місця та ролі здібностей та інтересів у процесі професійного самовизначення (В.В. Колінько, С.П. Крягжде, В.Д. Шадріков, Д.Е. Фельдштейн та ін.); формування особистості як суб'єкта професійної діяльності (Н.О. Гончарова, Ю.М. Забродін, Є.О. Клімов, О.О. Конопкін, Н.А. Побірченко, Н.О. Чайкіна та ін.); життєвий шлях і самовизначення особистості (Б.Г. Ананьєв, Є.І. Головаха, О.О. Кронік, Л.Г. Перетяцько та ін.).

Процес професійного самовизначення охоплює довготривалий період життя людини – від появи професійних інтересів та схильностей у дитячому віці до самоствердження у вибраній професійній діяльності у зрілому віці. На протязі цього періоду відбувається не лише професійне, а і соціальне, і разом з ним життєве самовизначення особистості.

Центральним моментом професійного самовизначення є вибір професії, відокремлюючи період необмежених але абстрактних можливостей професійної самореалізації людини від реальної, але обмеженої перспективи вибраної професійної діяльності. Тому при виборі професії необхідна узгодженість найближчої перспективи з віддаленими життєвими цілями, які можуть бути реалізовані завдяки праці у вибраній сфері професійної діяльності.

У рамках наукового дослідження Р.М. Білоус, було доведено доцільність використання в якості теоретичної підвалини процесу формування професійних намірів концепції багатовимірного розвитку особистості В.Ф. Моргуна, де запропоновано такі виміри, як просторово-часові орієнтації, потребово-вольові переживання, змістовна спрямованість, рівні опанування діяльністю, форми реалізації особистістю діяльності. Спираючись на ці розробки, можна передбачити взаємозв'язок між умовами профорієнтаційної роботи та розвитком професійних намірів, що має теоретичне і практичне значення для особистісного та професійного становлення старшокласників [1].

Професійне покликання розглядається нами в рамках загальної філософської проблеми життєвого покликання, що передбачає вірогідність інших сенсів життя. Професійне покликання є лише одним із таких сенсів, пошук якого може продовжуватись все життя.

Переживання покликання в професійній діяльності формується в процесі знаходження особистістю серед значної кількості професій – «власної», єдиної та неповторної. Роблячи свій професійний вибір, людина практично демонструє своє значуще відношення до вибраної професії, але у подальшому житті відношення особистості до вибраної професії може змінюватись, від плюса до мінуса і навпаки, що детермінується цілою низкою біографічних факторів як соціальних, так і психологічних.

Розглядаючи професійне покликання як певний тип значущих відношень, необхідно виділити три його аспекти: емоційний, когнітивний та поведінковий. Досліджуючи проблему емоційно-ціннісної спрямованості, Б.І. Додонов прийшов до висновку, що люди прагнуть вибрати для себе діяльність, яка може забезпечити максимум переживання почуття щастя. Наявність в інтересі до професійної діяльності константного емоційного складу визначається особливостями самої діяльності, яка стала предметом інтересу особистості, тобто це ті емоції, без яких діяльність фактично не спроможна перебігати ефективно. Когнітивний аспект пов'язують з вивченням професійної діяльності, її засобів та цілей, історії виникнення та розвитку. Цей аспект проблеми професійного покликання мало досліджений. Для розкриття поведінкового аспекту професійного покликання необхідно вирішити питання про співвідношення можливостей та здібностей особистості до певної професійної діяльності, про співвідношення переживання професійного покликання та професійних здібностей особистості.

Аналіз психологічних джерел з проблеми професійної орієнтації особистості, дозволив нам виділити три основних теоретичних підходи щодо професійного покликання особистості [4]. Перший підхід базується на ідеї стабільності індивідуальних якостей особистості, від яких залежить успіх виконання певної діяльності. У відповідності до цього підходу пропонується пошук людей найбільш придатних для певної професії, або навпаки йде підбір певної роботи, що найбільше відповідає індивідуальним властивостям оптанта.

Інший підхід базується на ідеї спрямованого формування здібностей, передбачаючи, що у кожної людини можна сформувати ті або інші потрібні якості. Третій підхід містить у собі орієнтування на формування індивідуального стилю діяльності, де акцент робиться на формуванні здібностей з урахуванням унікальної своєрідності особистості.

Отже, професійне покликання особистості, хоча і в певній мірі детерміноване соціально-історичними умовами, в яких вона

знаходиться, у кінцевому результаті визначається самою особистістю. Особистість не лише в спроможності реально усвідомлювати свою професійну перспективу, вона також може визначати шляхи і засоби її реалізації, через формування певних життєвих програм. Тому усвідомлення свого буття і перегляд життєвих подій з фіксування можливих майбутніх змін на протязі життя сприяє тому, що образ майбутнього створює у суб'єкта стан готовності діяти певним способом, адекватним цьому усвідомленню.

Для дослідження професійного покликання як переживання близькості з професією, плідним та цікавим нам стало застосування біографічних методик, які раніше були використані для вивчення суб'єктивної вагомості інших людей [5] та трансформації чотирьох типів значущих відношень між людьми [2]. Нами було визначено чотири можливі взаємовідношення людини з вибраною професією: максимальна психологічна близькість з професією; прагнення до більш глибокого занурення у професію; розчарування вибраною професією; негативна відчуженість до певної професійної діяльності. Проведений експеримент виявив, що показники суб'єктивної картини життєвого шляху є одним із критеріїв оцінювання задоволеності професійним вибором. Водночас, ці показники є індикаторами ймовірності виникнення і закріплення почуття професійного покликання у особистості.

Особи, що мають професійне покликання, схильні ставити перед собою саме довготривалі цілі, вони краще орієнтуються у життєвих ситуаціях, більш усвідомлено відносяться до свого майбутнього. Емпіричні дослідження в основному проводилися на прикладі професії вчителя і були спрямовані на пошук показників суб'єктивної картини життєвого шляху особистості, аналіз яких дозволяв би нам передбачати майбутні професійні розчарування. У подальшому було б доцільним провести теоретично-емпіричні дослідження, які будуть спрямовані на виявлення і описання особистісного та емоційного компонентів професійного покликання як психологічної проблеми.

Література

1. Білоус Р.М. Психологічні особливості формування професійних намірів у старшокласників в умовах профільного навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Руслана Миколаївна Білоус. – Київ, 2010 – 27 с.
2. Кроник А.А. В главных ролях : Вы, Мы, Он, Ты, Я : Психология значимых отношений / А.А. Кроник, Е.А. Кроник. – М., 1989. – 207 с.

3. Моргун В.Ф. Багатовимірна теорія особистості про світогляд людини в контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій / В.Ф. Моргун // Психологія і особистість. – Вип. №2 (8). – 2015. – С.23-45.
4. Перетяцько Л.Г. Профессиональное призвание личности (психолого-биографический аспект) : дис...канд. психол. наук : 19.00.01 – общая психология, история психологии / Лариса Георгиевна Перетяцько. – М., 1991. – 144 с.
5. Хорошилова Е.А. Феномен субъективной значимости другого человека : дис... канд. психол. наук :19.00.01 / Е.А. Хорошилова. – М., 1984. – 155 с.